

*Л. Д. Федоряка,
кандидат філологічних
наук, доцент
Я. О. Казаку,
студентка магістратури
факультету іноземних мов
Криворізький державний
педагогічний університет*

АМБІВАЛЕНТНИЙ ХАРАКТЕР ДИТЯЧОГО СВІТУ У ПОВІСТІ ДЖ. М. БАРРІ «ПІТЕР ПЕН»

Федоряка Л. Д., Казаку Я. О. Амбівалентний характер дитячого світу у повісті Дж. М. Баррі «Пітер Пен».

У статті розглядається творчий шлях видатного шотландського письменника Джеймса Метью Баррі, досліджується характер дитячого світу на прикладі казкової повісті автора «Пітер Пен», аналізуються образи головних героїв твору та виділяються різномірні компоненти в особистостях персонажів у концепті дитячого світобачення.

Ключові слова: дитяча література, казка, Дж. М. Баррі, дитячий світ, Пітер Пен, амбівалентність.

Федоряка Л. Д., Казаку Я. О. Амбивалентный характер детского мира в повести Дж. М. Барри «Питер Пэн».

В статье рассматривается творческий путь известного шотландского писателя Джеймса Метью Барри, исследуется характер детского мира на примере сказочной повести автора «Питер Пэн», анализируются образы главных героев произведения и выделяются разнородные компоненты личностей персонажей в концепте детского художественного мира.

Ключевые слова: детская литература, сказка, Дж. М. Барри, детский мир, Питер Пэн, амбивалентность.

Fedoryaka L., Kazaku Ya. The ambivalent nature of the children's world in J. M. Barrie's fairy tale "Peter Pan".

The article deals with creative development of the famous Scottish writer James Matthew Barrie, discovers the nature of the children's world on the example of the fairy tale "Peter Pan", analyzes the images of the main heroes in the story and distinguishes heterogeneous components of the personalities of the characters in the concept of children's worldview.

Key words: children's literature, fairy tale, J. M. Barrie, childhood, Peter Pan, ambivalence.

Постановка наукової проблеми та її значення. У скарбниці дитячої літератури налічується надзвичайно велика кількість

творів, що відрізняються один від одного за жанром, тематикою та провідними ідеями. У нашому дослідженні мова йтиме про казкову повість Джеймса Метью Баррі «Пітер Пен», що є також одним із найвизначніших казкових творів для дітей. Зазвичай, образ Пітера Пена в літературознавстві сприймається неоднозначно, адже вчені у процесі художньої інтерпретації неодноразово намагалися виокремити характерні різнопланові риси цього персонажу. Проте, детальних досліджень щодо особливостей поєднання різнорідних компонентів, тобто амбівалентності, у духовному світі головних героїв казкової повісті «Пітер Пен» досі не було зроблено. Отже, у своїй розвідці з'ясуємо характер дитячого світу у згаданій казковій повісті, акцентуючи увагу на амбівалентності як одній із найвизначніших рис, притаманних героям аналізованого твору. У цьому полягає **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували літературознавчу унікальність англійської літературної казки і, зокрема, творчість Дж. М. Баррі та тему дитинства у казковій повісті «Пітер Пен», слід першочергово назвати М. В. Іванківу, Н. Г. Ахлюстїну, Л. І. Скуратовську, Н. М. Демурову, А. Л. Борисенко та багатьох інших. Ці дослідники визначають характерні особливості англійської літературної казки, виділяють риси, властиві героям англійських літературних творів, вивчають образи дитини і дитинства в англійській дитячій літературі, проблеми сполучення в ній реального та фантастичного тощо.

Мета і завдання статті. Метою нашого дослідження є аналіз дитячого світу у казковій повісті Дж. М. Баррі «Пітер Пен», окреслення суперечливих рис, притаманних персонажам твору, визначення психологічних особливостей героїв на межі дитинства та дорослого життя, а також з'ясування сутності та характеру амбівалентності як основної характеристики зображення дитячого світу в повісті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Варто розпочати з того, що Джеймс Метью Баррі — відомий шотландський письменник, драматург та журналіст, а також автор надзвичайно відомої серед дітей та дорослих казкової повісті «Пітер Пен». Майбутній письменник народився 9 травня 1860 року у місті Кіррім'юре. Створений Джеймсом Метью Баррі образ Пітера Пена приніс йому неабияку популярність. Сам літератор завжди говорив, що образ хлопчика, який не хоче дорослішати, був випадково народжений його фантастичною уявою, проте існують й інші думки з цього приводу. Деякі дослідники стверджують,

що прототипом образу Пітера Пена є брат шотландського письменника, який помер у юному віці.

Говорячи про сім'ю літератора, треба зазначити, що Джеймс був дев'ятою дитиною у сім'ї батька Девіда Баррі та матері Маргарет Огілві. Їхня родина була досить бідною, проте матір, попри все, піклувалася про духовний розвиток своїх дітей: розповідала легенди та народні сказання, заохочувала до вивчення рідного фольклору, а також розвивала естетичні смаки молодших, співаючи шотландські пісні і, у такий спосіб, спонукаючи молоде покоління розвивати творчі здібності і духовно збагачуватися. Отримання освіти було справжньою заповітною мрією для кожного із небагатої родини Баррі, однак лише майбутньому письменникові вдалося вступити до Единбурзького університету. «Після закінчення навчального закладу Джеймс Метью Баррі переїздить до Лондона, де починає свою творчу діяльність спочатку як музичний критик в газеті «Ноттінгем Джорнал», журналіст, письменник, а в подальшому і драматург» [5, с. 19].

Справді визначною подією в житті Дж. М. Баррі стало знайомство із сімейством Артура та Сильвії Девіс та їхніми п'ятьма дітьми. Письменник дуже зблизився з цією родиною, проводив з ними багато часу, був дуже приємно вражений теплими довірливими стосунками між батьками й дітьми та пануючою атмосферою в цілому. Для дітей письменник став справжнім другом. Йому вдалося вразити їх своєю кмітливістю та здатністю швидко вигадувати дивовижні чарівні історії та різноманітні життєві цікавинки. У подальшому Баррі довелося навіть стати їхнім повноправним опікуном, адже подружжя Девіс рано померло. Деякі джерела стверджують, що саме під час розповідей чарівних історій молодшим Девісам письменник вигадав образ Пітера Пена — хлопчика, що не хоче дорослішати. До речі, наймолодшого сина Девісів звали Пітером, тому автор вирішив використати це ім'я задля створення духовно близького для цих дітей образу, що мав звичне для них найменування. Н. Г. Ахлюстіна переконує, що «прізвище казкового героя автор запозичив у давньогрецького бога природи — Пана, звідси пішло і вбрання із листя Пітера Пена» [1, с. 20].

Багато дослідників відзначають, що вперше ми зустрічаємо хлопчика, який не хоче дорослішати, у романі «Томмі і Грізел» Дж. М. Баррі, проте він був втілений лише у деяких рисах характеру образу хлопчика Томмі. Вперше письменник згадує Пітера Пена у творі «Біла пташка» 1902 р., але там йому приділено доволі мало уваги, реципієнт має змогу дізнатися тільки про те, що це подібний пташці хлопчик.

Через два роки після виходу цього роману письменник вирішив звернутися до образу вигаданого персонажа, саме тому створив цікаву

чарівну п'єсу «Пітер Пен» для постановок у театрі. Щодо зовнішності головного героя, то необхідно зазначити, що Дж. Баррі ніколи не загострював увагу на цій характеристиці героя. Подібний підхід дозволяє читачам поринути натомість у закутки своєї уяви та застосувати всі механізми для відтворення образу чарівного хлопчика самостійно. Письменник порівнює зуби Пітера Пена з перлинами, що виблискували на приємному обличчі під час посмішки, а його вбрання, за описом Баррі, було сумішшю листячка та прозорої смоли. Автор не вказує віку головного героя, але зображує його як веселого, безтурботного та дещо егоїстичного хлопчика, якому чужі почуття співчуття й милосердя, тому що «справжню насолоду він отримує вихваляючись та демонструючи власну значущість перед іншими» [4, с. 96].

Прем'єра п'єси «Пітер Пен» відбулася в театрі герцога Йоркського у Лондоні в грудні 1904 р. Гра акторів, фантастичні образи, костюми та цікавий сюжет повністю полонили серця глядачів. Пітер Пен відразу став однією із найзнаменитіших фігур в дитячій літературі ХХ ст., а також сприяв появі багатьох інтерпретацій, схожих образів та став предметом дослідження для багатьох дослідників-літературознавців.

На сьогодні існує одна невирішена проблема, що стосується сприйняття Дж. Баррі *лише* як представника літератури для дітей або ж як письменника *для дорослих та дітей*. Наприклад, М. В. Іванківа вважає, що його не можна сприймати лише як автора дитячої літератури, це саме стосується і його найвидатнішої п'єси «Пітер Пен». «За простими сюжетами криється складне філософське підґрунтя, що містить пошуки сенсу дорослішання, протиставлення реального життя та творчої діяльності, конфлікти творця з самим собою, а також із оточуючим його світом та багато іншого. Автор поєднує особливості літературної казки ХІХ ст., риси пригодницької літератури ХVІІІ–ХІХ ст., а також ідеї, притаманні поезії романтиків для дітей» [6, с. 201]. Згадана дослідниця також вказує на те, що «визначною особливістю творчості Дж. Баррі є притаманні йому літературна гра та іронія. Письменник залучає романтичні та казкові образи, наділяючи події і ситуації іронічним відтінком: турботлива нянька є собакою; головний герой, тобто Пітер Пен, втрачає свою тінь і намагається її приклеїти, намастившись милом; замість вітрил герой використовує свої штанці, а образ жахливого монстра втілюється в образі крокодила, що проковтнув годинник, який сповіщає героїв про його наближення» [6, с. 201]. Наявність у творі фей, піратів, індійців, конфліктів та сутичок, протистояння стихії надають казковій повісті особливого характеру. Таким чином, відбувається

поєднання уявних фантастичних речей із реальними, що полегшує сприйняття тих чи тих чудернацьких подій у творі.

А. Борисенко виявляє прототипи літературних героїв казкової повісті «Пітер Пен» та розмірковує про загальний філософський сенс твору. Дослідниця доходить висновку, що тема дитинства у творі Баррі є провідною. Дитинство було періодом і спокою, і тривоги для письменника. «У дитинстві Баррі також був залучений до гри: брав участь у шкільному театрі, розігрував різноманітні пригодницькі вистави разом із братами, сестрами та друзями. Проте, з дитинством пов'язані і найбільш трагічні події життя митця, такі як втрата брата, зокрема» [3].

Визначна українська дослідниця Л. І. Скуратовська розглядала англійську дитячу літературу в аспекті її жанрових особливостей, а також на прикладі повістей Дж. Баррі вивчала динаміку розвитку казкової повісті від початку ХХ ст. Літературознавиця порівнює казкові повісті Баррі із творами для дорослих Дікенса, Гарді та ін. і робить висновок про те, що повісті «Пітер Пен», «Пітер Пен і Венді» є динамічно цікавими і розважальними, у них збережена «казковість», що була сформована ще давніми класиками, містяться іронічні моменти, що згладжують текст та спрощують читацьке сприйняття. З приводу співвіднесення дитячої літератури та літератури для дорослих Л. Скуратовська доходить висновку, що «повісті є наближеними до морально-філософських притч, а отже, є представниками обох вищезгаданих напрямків» [7, с. 83]. Тож, це свідчить про те, що Баррі намагався не лише розважити дітей, створюючи цікаві казкові сюжети, а й дати відповіді на важливі естетичні, соціокультурні та філософські питання, які будуть зрозумілими для старшого, досвідченішого покоління.

Переходячи до зображення теми амбівалентного характеру дитячого світу у повісті Дж. Баррі «Пітер Пен», необхідно згадати, що тема дорослішання та смерті у творах письменника вмотивована його трагічним сприйняттям життя загалом. Такі філософські константи, як життя, смерть, кінець, вічність спонукають до думок проплинність часу: людина не може повернутися в минуле та виправити свої помилки, а також не може отримати свій «другий шанс» і скористатися ним. Жорстокість часу щодо людини є просто невимовною. Цей жорсткий висновок автор репрезентує у казковій повісті «Пітер Пен», стверджуючи, що усвідомлення спливу життєвого часу приходить до людини дуже рано, у два роки: «Два — це вже початок кінця» [2, с. 1]. Венді розуміє це у дворічному віці, коли її мама місіс Дарлінг висловлює свій жаль щодо дорослішання маленької прекрасної дівчинки.

Категорія дитинства у повісті «Пітер Пен» є повністю переосмисленою. Баррі відкриває реципієнтам очі на те, що дитяча невинність не завжди є правдивою. Діти веселі та радісні, але також і жорстокі у своїх насолодах під час життя та гри, а саме це відбирає в них відчуття любові, турботи та співчуття. Образ Пітера Пена створений із цих якостей, у той час як інші герої-діти сповнені добра, ніжності та розуміння, що відкриються повною мірою лише тоді, коли дитинство закінчиться. Дорослішаючи, діти, як зазначає Баррі, втрачають найважливіше — свободу та поезію життя. Дитина для письменника є митцем, а все дитинство є цілісною поетичною моделлю світу. Баррі вважає, що конфліктом постає етап дорослішання, коли необмежена у всьому дитяча уява, фантазія, ідеї та думки стикаються із реаліями звичайного життя і його рутинною. Дорослішання, за Баррі, означає втрату казкової необмеженості та творчої свободи, а з нею і втрату індивідуальності, що вирізняє ту чи ту особистість. Дитина, що є рівною за своєю творчою свободою митцеві, стає дорослою, влаштовується на роботу, займає певну посаду, яка, звичайно ж, викорінює всі поетичні паростки раніше творчої особистості. М. В. Іванківа переконує нас в тому, що істинний творець у розумінні Баррі — це «митець, що виріс, але залишився між двома світами, дитячим і дорослим, є справжнім, адже його світовідчуття розривається, призводить до нерозуміння та відчуження» [5, с. 46].

Аби дослідити амбівалентний характер дитячого світу в казковій повісті Баррі «Пітер Пен», необхідно відзначити, що категорія дитинства в даному творі проявляється через співвідношення її з дорослим життям. Кожен із героїв повісті незалежно від його віку проявляє у своєму характері та демонструє у своїх вчинках певну «дитячість» та її можливі суперечності. Дитячий світ кожного є амбівалентним, адже містить у собі поєднання різнорідних компонентів, що складаються в цілісну картину. Говорячи про містера Дарлінга, наприклад, важливо звернути увагу на те, що він є головою своєї родини, піклується про її статки, а також про суспільну думку щодо своєї сім'ї. Певна зарозумілість та тяга до соціального статусу є компонентами дорослого життя, тобто негативними, за Дж. Баррі. Попри це, в образі містера Дарлінга чітко простежуються деякі негативні компоненти дитинства як життєвого періоду, такі як надмірна дитячість та дурість, що виявляються у його спробі пожартувати над собакою-нянею Неною, наливши в її мисочку замість молока гірких ліків. Такого жарту ніхто не оцінив — ані Нена, ані власні діти містера Дарлінга.

Місіс Дарлінг постає перед читачами як образ ідеальної люблячої матері, що щиро піклується про своїх дітей, дарує їм всю необхідну

ніжність та ласку, якої вони так потребують. Попри це, місіс Дарлінг зберігає в собі безтурботність дитинства, а також перетворює кожен свою дію на гру. Кожної ночі вона вкладає дітей спати та влаштовує прибирання в думках своїх дітей, позбавляє їх нав'язливих неважливих думок та наповнює їхню свідомість казками. Тобто героїня не втратила чистоти дитячої душі, вона все ще здатна фантазувати, мріяти та творчо розвивати своїх дітей, спонукаючи їх до поетичного осмислення світу.

Нена — собака-нянька в родині Дарлінгів. Її образ є унікальним прикладом ідеального дорослого, адже вона сповнена турботи, відповідальності та певної суворості. У ній майже не залишилося дитячих рис характеру, але це не робить її негативною, навіть навпаки. В уяві читача Нена постає помічницею, завжди готовою прийти на допомогу, яка дарує любов, підтримку та турботу дітям і займається їхнім вихованням.

Венді, Джон та Майкл є звичайними дітьми, якими їх і зображає Дж. Баррі: вони люблять фантазувати, гратися та мріяти про різні речі, є відкритими до творчості та поетичного мислення. Вони втілюють вікові риси дітей, якими вони всі є до початку етапу дорослішання. Познайомившись із Пітером, Венді одразу усвідомлює свою духовну зрілість, що переважає у порівнянні із Пітером. Героїня виявляє всі необхідні дорослі почуття та демонструє свої навички: співпереживання, підтримку тощо. Отже, вона є ідеальним варіантом для Пітера Пена, що шукає маму для своїх хлопчаків із таємничого острова Небувалія. «Категорія дитинства проявляється в дитячих образах через поведінку та певні дії героїв: жарти, ігри, мрії, подання та наслідування чийогось прикладу, певний непослух та ін. Діти приміряють на собі образи дорослих. Це засвідчує розуміння дітьми процесу дорослішання і всіх зовнішніх, а також і внутрішніх змін, до яких воно призводить» [5, с. 180]. У наведеному випадку ми маємо змогу прослідкувати суперечність між жалем до швидкоплинності часу, дитинства і жагою до дорослішання, досягненням інших рис характеру та перетворенням в іншу особистість.

Образ Пітера Пена — це уособлення хлопчика, який не хоче дорослішати, що вірить в ідею вічної юності та дотримується правил цієї гри. Він розглядає дитинство як пору, про яку можна тільки мріяти та якої прагнути. Говорячи про його особистість, варто відзначити, що важливими рисами його характеру є категоричність та жорсткість. Він визнає лише свою точку зору та не розглядає інших можливих варіантів. Свою неосвіченість у низці питань він демонструє як гру,

у якій просто не існує інших допустимих точок зору, адже його думка — найправильніша. Після знайомства Пітера з Венді хлопчик помітно впливає на неї, проте дівчинка не повністю погоджується із твердженнями вічно юного хлопчика, адже володіє навичками критичного мислення, які в ній виховувала її сім'я.

Від початку казкової повісті ми дізнаємося, що Пітер Пен — це казковий герой із історій, які розповідала дітям місіс Дарлінг. Він уособлює також ідеї нескінченного дитинства, казковості і вміння бачити чудернацьке в реальності. Саме тому він зміг стати другом для звичайних дітей, чії думки в ранньому віці все ще сповнені фантазійних чарівних ідей, — Венді та її братиків. «Венді не втратила віри у чарівне, саме тому Пітер лише затверджує її здогадки про казковий світ, фей, русалок та інших казкових героїв» [1, с. 27].

Попри віру Пітера Пена в те, що його внутрішній світ є винятково дитячим, його звичне середовище існування більше нагадує доросле, і в цьому також полягає амбівалентність його дитячого світу. Відомо, що Пітер Пен мешкає на казковому острові Небувалія разом із хлопчиками, що залишили свої домівки, попрямували за ним і тепер вважаються зниклими. Вони є так званою армією, керує якою сам Пітер. Нарівні з дорослими хлопчики борються зі своїми ворогами-піратами, демонструють свою хитрість, сміливість та силу у протистояннях. Їхня спільнота здатна самостійно жити та забезпечувати собі всі необхідні для проживання умови. Вони знаходять їжу, виготовляють приладдя для захисту і навіть беруться звести будинок. Попри це кожна юна душа потребує ласки, любові, турботи, розуміння та ніжності, саме тому хлопчики щиро сприймають Венді як свою маму, яка завжди готова дарувати їм тепло, аби зробити їх всіх щасливими.

У характері Пітера Пена складно помітити суперечностей. З одного боку, ми бачимо милого хлопчика, що любить гратися та перетворювати на гру всі дії, що стосуються світу дорослих, сміливого, відчайдушного, справедливого та вольового героя, що має свою конкретну точку зору, віру, якій слідують та яку пропагує. З другого ж, ми бачимо негативну категоричність, жорстокість, нездоровий егоїзм та бажання все контролювати: «Йому подобалось грати зі смертю. До того ж, його розпирало від гордості. “Хіба ж я не молодець? Ох, який же я молодець!”» [2, с. 84]. Прикладом такої гри може слугувати момент перельоту Пітера, Венді, Джона та Майкла від будинку Дарлінгів до острова Небувалії. Оскільки ці події відбувалися вночі, Майкл ледве тримався, аби не заснути, проте, коли він засинав, його тіло летіло вниз із небесної висоти. Пітер Пен не поспішав його рятувати,

а лише ловив його в останній момент, коли хлопчик міг вдаритися об поверхню води: «Треба сказати, робив він це дуже витончено та спритно. Але Венді сердилась на нього, бо він аж занадто милувався собою при цьому, як наче покрасуватися для нього було важливіше, ніж врятувати людині життя» [2, с. 34]. Яскравим прикладом може бути й те, що саме Пітер Пен відрубав руку капітану Крюкові, або, як, стверджує сам Пен, «відірвав від нього шматочок» та ще й згодував її крокодилові. Також після прильоту Венді та її братиків додому Пітер все ще намагається їх утримати, спробувавши їх обдурити: «Дінь, швиденько закрий вікно! Тепер нам треба вийти через двері. Коли Венді прилетить, вона вирішить, що мама її більше не любить і повернеться зі мною назад» [2, с. 127]. Проте, пізніше хлопчик побачив місіс Дарлінг під час того, як вона грала на фортепіано та плакала. Він побачив люблячу маму, яка щиро сумує за своїми дітьми та чекає їх, залишаючи вікно завжди відкритим, саме тому серце хлопчика крається, він змінює своє рішення і відчиняє вікно, дозволяючи Венді, Джону та Майклу повернутися до своєї сім'ї.

Отже, перед нами постає амбівалентність, тобто поєднання різних, а іноді і суперечливих компонентів, що визначають особливості дитячого світу Пітера Пена. Адже ми бачимо чарівного маленького хлопчика, який відмовляється дорослішати, свято вірить в ідею дитинства як ідеальної пори, повної чарівності, казковості та чудес, проте його життя сповнене дорослих вчинків, подій та відчуттів. Його особистісні риси також є суперечливими, адже він здатний бути добрим, чуйним та навіть милосердним, проте демонструє водночас і жорстокість, егоїзм і категоричність у своїх думках і вчинках.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Дж. М. Баррі — відомий шотландський письменник XIX ст., який є творцем надзвичайно популярного навіть сьогодні образу хлопчика, що не хоче дорослішати, — Пітера Пена. Вклад митця у спадщину англійської літературної казки не можна недооцінювати, адже письменник звертається до найважливіших тем, що є актуальними й до сьогодні: внутрішнього конфлікту особистості, що переходить від пори дитинства до дорослішання, поетичної моделі дитячого світобачення, сили чарів та чарівного у встановленні світогляду молодого покоління, ролі творчості для розвитку духовно збагаченої особистості та багатьох інших. Творчий спадок письменника є не тільки захоплюючим, але й глибоко філософським. Саме тому Баррі є одним із найяскравіших представників дитячої літератури, адресатами якої є і дорослі.

Амбівалентність є основною визначною рисою, що характеризує дитячий світ у повісті Дж. Баррі «Пітер Пен». Поєднання дитячого і дорослого в образах дорослих іноді виявляється в інфантильності, дитячості та дурості, а іноді — у фантазійному багатстві, вірі в чарівне та неосяжне. На прикладі дитячих образів казкової повісті можна стверджувати факт неодмінного дорослішання, якому підвладні світлі дитячі особистості, навіть коли вони самі цього не бажають. У деяких образах, зокрема в образі Венді, це проявляється у турботі, пестоощах та любові, а в інших, зокрема в образі Пітера, — у категоричності поглядів та жорсткості характеру.

Список використаної літератури

1. Ахлюстина Н. Г. Эволюция концепта «детство» в историях о Питере Пэне. URL: <http://elib.cspu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/5746/%D0%90%D1%85%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Барри Дж. М. Питер Пэн: повесть-сказка / Дж. М. Барри; пересказ И. Токмаковой; худож. Квентин Гребан. М : ЭНАС-КНИГА, 2017. 136 с.
3. Борисенко А. Л. История «Питера Пэна». URL: <https://arzas.academy/mag/466-peter>
4. Иванкива М. В. Д. М. Барри и А. Дюрер: проблема реального и вымышленного / М. В. Иванкива // Детство как литературный дискурс. Материалы второй межвузовской конференции. СПб : Дума, 2008. С. 95–99.
5. Иванкива М. В. Проблема детства и искусства в творчестве Д. М. Барри рубежа веков: 1890–1920. URL: <https://www.dissercat.com/content/problema-detstva-i-iskusstva-v-tvorchestve-dm-barri-rubezha-vekov>
6. Иванкива М. В. Пьеса Джеймса М. Барри «Питер Пэн»: к вопросу о границе взрослой и детской литературы / М. В. Иванкива // Известия Российского Государственного Педагогического Университета им. А. И. Герцена : Научный журнал. СПб. : Книжный дом, 2009 (февраль). № 92. С. 200–204.
7. Скуратовская Л. И. Основные жанры английской детской литературы конца XIX — начала XX века. Днепропетровск : ДГУ, 1984. 114 с.